

Il-**Futtafa**

numru **121**

Marzu - April 2014

**Bagħdan
Aħmar**

€2 għal min mhux membru

Abieb Huttaf...

Halib it-Tajr Kbira
Fjura tar-rebbiegħa li
tikber f'art mitluqa.

editorjal

Kemm hu rari li nisimgħu aħbarijiet sbieħ fuq l-ambjent naturali. Il-ħin kollu jivvintaw proġetti enormi li kollha jibilgħu l-art (jew il-baħar). Ajruport f'Għawdex, pont bejn Malta u Għawdex (jew mina?), jott marini ġodda, *supermarkets* u *carwashes* u pompi tal-petrol ġodda f'nofs il-kampanja. Bini, bini, bini. Iktar m'għandna pajjiż zgħir iktar donnu rridu nifgawh bil-bini.

Kieku qatt nisimgħu li saret xi riserva naturali ġdida!

Tgħiduli "Iss, imma spiss jifthu xi ġnien ġdid."

Hmm veru, imma hemm problema ta, għax f'Malta donnu nsejna x'inhu ġnien! Fil-ġonna publiċi tal-lum iktar tara ċangatura u konkors milli tara ħamrija u ħaxix. Iktar tara bankijiet milli tara arbuxxelli, u iktar tara arbli u lampi milli tara sigar u fjuri. Għalija dak mhux ġnien imma iktar bini!

Mela isimgħuni dawk minnkom li xi darba forsi ssiru *planners* u periti. Araw li la tikbru ma tinsewx lin-natura fil-proġetti li jkollkom, owkej!

Min jaf, forsi xi darba Malta terġa' timtela b'ġonna ta' veru.

Victor

Victor Falzon l-Editur

Very nice, imma qisu xi haġa tal-Lego.

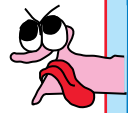

Happy Birthday!

Il-Huttafa għalqet 20 sena! L-ewwel haġa tal-magażin favorit tagħkom kienet f'Marzu 1994. Minn dakinhar *Il-Huttafa* haġget kull xahrejn bla ma mmissjat waħda. Awguri għal 20 sena oħra!

L-ewwel haġa ta' *Il-Huttafa* (Marzu-April 1994)

il-Kontenut

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
X'Nista' Nara Tgħid?	3
Ambjenti u Residenti	4-5
Attività	6
Twaħħlu...	6
Intervista ma' Peprina	6
Fjuri tar-Rebbiegħa	7
Arti u Ittri	8
Pagna Falko	9
L-Għar tal-Iburdan	10-11

il-Kumitat

Ċentrali

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio • Raymond Bonnici • Chris Cachia Zammit • Desirée Falzon • Victor Falzon • Felix Gerardi • Janet Gerardi

Falko

Martin Austad (kap) • Anne Marie Austad • Nicholas Galea • Timothy Micallef

il-Klabb

Klabb Huttaf huma l-membri zghar u zghazagh (-18yrs) ta' BirdLife Malta. Il-Klabb jorganizza haġriet fil-kampanja, zjarat f'riservi naturali, haġriet bil-lanċa, u attivita' ambjentali. Kull xahrejn nohorgu l-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1000 membru u s-shubija hija €7 fis-sena.

il-Kuntatt

indirizz **BirdLife Malta**
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

Reg.Vol.Org. VO/0052

©BirdLife Malta, April 2014
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

Mal-faċċata

Il-bagħdan aħmar (marsh harrier) huwa fost l-iktar tajr tal-priza komuni li jpassu minn Malta. Li kieku ma joqtluhx il-kaċċaturi, issir xena regolari li tara dan l-għasfur jissaqqar fuq l-għelieqi jfittex gremxul u ġrieden għall-ikel.

Ritratt ta' Aron Tanti

Mixja suċċess

Il-partecipanti jasu f'Tal-Providenza, bil-leaders Ray u Sivie fuq quddiem.

Il-Mixja Maratona ta' Marzu kienet suċċess, kif jafu dawk kollha li ġew. B'kollox konna **232 ruħ** (u 2 klieb!), numru rekord! Iltqajna fil-ġhodu fil-pjazza tas-Siġġiewi – ir-residenti naħseb haħsbu li ġejja xi invażjoni! – u minn hemm imxejna lejn il-kampanja.

Hejn Tal-Providenza waqafna nistrieħu. Il-leaders imbagħad hađu lit-tfal fuq biċċa art xagħri u bl-ġhajjnuna ta' worksheet, ritratti u flashcards, qgħadna ninvestigaw il-pjanti tar-rebbieġha.

Wara din l-attività komplejna nimxu u fl-aħħar wasalna l-Maqluba.

Hemmhekk kien hemm armaġni tabelli b'xi stampi tal-ġhasafar biex jingħataw il-kulur. Kien hemm anke tat-televixin. It-tfal imbagħad ingħataw xi rigali bħala grazzi tal-flus li kien ġabru u fl-aħħar kulhadd rikeb il-vannijiet lura lejn is-Siġġiewi.

L-iktar li ġabret flus għall-mixja kienet Giulia Debattista Montalto, li ġabret €124. Fir-ritratt Giulia (xellug) tidher qed tingħata ktieb minn Kathleen, il-kap ta' Klabb Huttaf.

B'kollox flus inġabru **€1122** – b'dawn il-flus ha nixtru trombi biex jużawhom l-istudenti li jżuru r-riservi naturali tal-Ġhadira u s-Simar.

Grazzi kbira lil kull min ha sehem, speċjalment lit-tfal li ġabru l-flus, l-ġhalliema li ġew mat-tfal tal-iskejjel u s'intendi l-leaders li organizzaw kollox.

Prosit u grazzi, Giulia!

Il-Gallozz tal-Faxxi huwa mistfi ħafna.

Gallozz rari

Raymond Galea

F'Marzu li għadda fir-riserva naturali tal-Ġhadira tfaċċa **Gallozz tal-Faxxi** (*Porzana pusilla* Baillon's Crake). Dan l-ġhasfur huwa iktar komuni fl-Ewropa tal-Lvant u f'Malta rari narawh. Għalhekk kienet haġa speċjali għall-berdwoċers li rnexxielhom jilmħuh. Il-Gallozz tal-Faxxi mhux talli rari, imma huwa wkoll żgħir, skur u jhobb jistaħba!

Ir-riserva tal-Ġhadira tkun miftuħa għall-publiku s-Sibt u l-Hadd (sal-aħħar ta' Mejju) mill-10.30am sa 4.30pm. Dhul b'xejn. Aqbz qabza, forsi taraw xi haġa mhux tas-soltu.

X'nista' nara tgħid?

Jason Aloisio

Farruġ European Roller

Coracias garrulus

Dan wieħed fost l-aktar ġhasafar sbieħ li jidhru fil-passa, minħabba l-kuluri li jzejn u li fosthom jispikka l-blu. Fih kważi daqs ħamiema, u meta tarah fid-dawl, ma tistax ma tintlaqatx mid-dehra tiegħu. Ihobb ipoġġi f'postijiet prominenti, bħall-wajers tad-dawl. Minn hemmhekk joqgħod jgħarrex għall-priża li tinkludi insetti, gremxul u anke ġrieden żgħar. Meta jaraha jtir għaliha u jaqbadha mill-art.

Il-Farruġ huwa ġhasfur tal-imsaġar, imma adatta ruħu wkoll

It-tpiġġija mehuda mill-ktieb **Ghasafar Madwarna**, miktub apposta għat-tfal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtrih mingħand il-BirdLife jew billi żżur ir-riservi naturali tal-Ġhadira jew Is-Simar.

għall-art agrikola. Fi żmien in-namra, jibda jinqaleb u jimmanuvra waqt li jtir. Dan jagħmlu biex jiġbed l-attenzjoni tas-sieħba u anke biex juri t-territorju tiegħu. Il-mara tbid sa erba' bajdiet u l-bejta tinbena fis-siġar jew mal-wiċċ tal-irdumijiet.

Il-Farruġ ibejjet fl-Ewropa, fl-Afrika ta' Fuq u anke f'parti mill-Asja, imma l-popolazzjoni tiegħu naqset sew. Dan ġara minħabba t-tbidil li ġabet il-biedja moderna, u minħabba l-kaċċa.

Kif żarmajnieha fjura!

Njahaa! Kemm ġejna cool!

Victor Falzon

Ambjenti u Residenti

Ix-Xagħri

Desirée Falzon

Aron Tanti

Jekk tisma' trrrrrrrr!
fittex il-bufula ħamra
fuq xi arbuxxell. Fis-sajf
din tbejjiet hawnhekk.

Victor Falzon

Is-sagħtar tagħrfu mir-riħa tfaħ tal-weraq, u f'Ġunju mit-tapit ta' fjuri vjola li jiksi x-xagħri bih.

Desirée Falzon

Dawn il-qishom tbajja' sofor, griži, jew suwed, mal-blat huma likeni. Il-likeni m'għandhomx għeruq u jieħdu ħafna mis-sustanzi mix-xita.

Aron Tanti

Ix-xagħri huwa l-ambjent perfett għax-xaħmet l-art għax għandu insetti x'jiekol, ġebel fejn jixxemmex u arbuxxelli fejn jistaħba.

Ix-xagħri huwa ambjent li ma tantx fih ħamrija, u għalhekk il-blat jidher fil-wieċ. L-eluf ta' kreaturi li jgħixu fix-xagħri rnexxielhom jadattaw għal ambjent fejn jaħkem ir-riħ fix-xitwa u tisreg ix-xemx fis-sajf. Ix-xagħri mhux ħabitat rari f'Malta, imma importanti li nibzġhu għalih għax huwa sinjur fil-pjanti u fl-animali. Ix-xagħri f'dan ir-ritratt huwa fl-inħawi ta' **Ras il-Pellegrin**, ħdejn il-Ġnejna.

Il-buċaqq tas-silla huwa għasfur tal-passa. Fittxu fuq xi zokk wieqaf, mnejn iħobb ifittex l-insetti.

Aron Tanti

L-għansar joħroġ il-weraq fil-ħarifa u fix-xitwa. Fir-rebbiegħa l-weraq jinxfef, u fis-sajf jiftħu l-fjuri!

Victor Falzon

Is-suldat huwa wieħed mill-ħafna insetti tax-xagħri. Jixrob il-meraq mill-weraq tal-pjanti.

Victor Falzon

Id-Demm il-Madonna kapaci tghix f'tikka ħamrija fuq il-blat. Dawk il-boċċi żgħar ħomor huma weraq mimli ilma.

Desirée Falzon

Il-kuda taraha fil-passa. Tagħrafha għax meta ttir jinkixef bħal salib iswed fuq denbha abjad.

Aron Tanti

Jekk tghaddi hdejn **is-silla tal-mogħoż** u ċċaqalqilha l-weraq, ixxomm riħa qawwija qisha tarmak!

Aron Tanti

Desirée Falzon

Nizlin waħda sal-Buskett

Dakinhar inqassmu l-istiker I ♥ Klabb Fluttaf numru 12.

Il-Buskett qisu foresta zghira, b'sigar kbar u anzjani u sbieħ li jagħmlu d-dell u jzommu l-frisk. Dan l-ambjent jagħti kenn lil ħafna annimali, speċjalment għasafar li bħalissa jkunu waslu għajjenin mill-Afrika. Is-sigar tal-Buskett huma tajbin ukoll biex xi għasafar ibejtu fihom u jrabbu familja. Bħalissa huwa proprju żmien il-bejtiet u fost l-għasafar li jbejtu fil-Buskett hemm il-bufula sewda, il-bufula tal-għolliq, iż-żanzarell tat-tikek, l-għasfur tal-bejt u forsi anke xi gamiema, sponsun jew kapinera. Ejjew magħna forsi niskopru xi sigriet tan-natura...

Żommu l-kwiet please, għax tqajmuli t-tfal!

Bufula Sewda

Data **Is-Sibt 17 Mejju 2014**
 Niltaqghu **Il-Buskett** (taht it-Tinda) Ħin **9am**
 Nispiċċaw **xi 11.30am**
 Ġibu **ikel, xorb, tromba**
 Merhba **membri* u l-familji**

Meta tiġu, ippruvaw tilbsux kuluri jghajtu. Iktar ma nkunu kamuffax inqas ingerrxu l-għasafar.

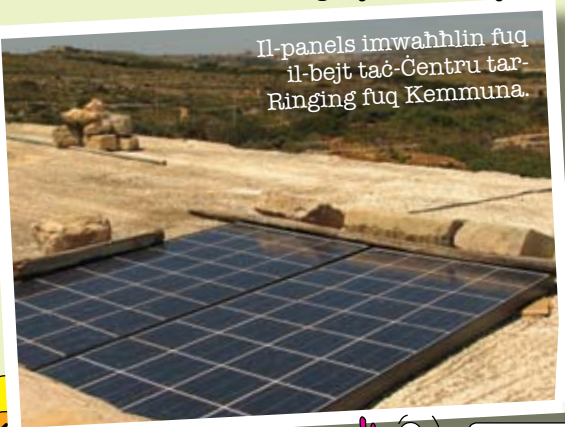
*Membri taht it-8 snin irid jiġi magħhom xi hadd kbir (18+).

Twahhlu u qed jintużaw!

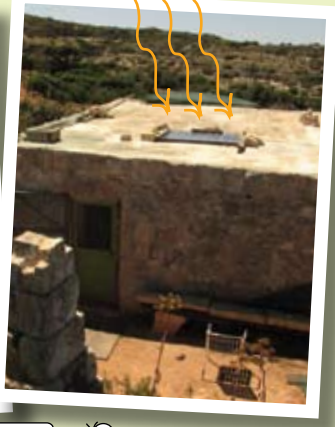
Is-solar panels li konna xtrajna għal Kemmuna issa twahhlu, kif taraw mir-ritratti. Mhux talli, imma diġà qed jintużaw! Kull rebbiegħa u kull harifa r-ringers tal-BirdLife imorru jghaddu xahar Kemmuna biex jirringjaw u jistudjaw l-għasafar tal-passa. Fil-fatt bħalissa għaddej l-istudju tar-rebbiegħa. U issa r-ringers jistgħu jixegħlu bozza filgħaxija u jiċċarġjaw il-laptops u l-mowbajls. Kollox mix-xemx.

Il-panels kienu nxtraw bil-flus li nġabru għall-Mixja Maratona ta' Klabb Fluttaf tas-sena l-oħra. Xi ringers qalulna biex nġidid grazzi kbira lill-Klabb ta' din l-għajjnuna siewja.

Martin Azzopardo

Il-panels imwahnin fuq il-bejt ta' Centru tar-Ringing fuq Kemmuna.

Silene colorata!

Kiesah!

Intervista ma' Fjura

21

Peprin Komuni
Common Poppy

Bongu Peprina, nista' nkallmek? Bongu, iva ma tantx jiena busy llum.

Skont ismek inti komuni. Taqbel? Iva ta! Ara din l-għalqa mimlija peprin bħali.

Allura intom żeragħkom il-bidwi? Haħhaħha! Le, x'bidwi bidwi! Jien fjura selvaġġa imma dan l-ambjent inħobbu għax nikber tajjeb f'art li titqalleb spiss, bħall-għelieqi.

Ilek tikber hawnhekk? Le, jien inbitt miż-żerriegħa f'tit gimgħat ilu, u ngħix stagun wieħed.

Stagun wieħed biss? X'ħasra... Ehhh, imma jien nagħmel ħafna żerriegħa ħalli s-sena d-dieħla jikbru uliedi. Ħafna fjuri jagħmlu bħali - jgħidulna **pjanti annwali**.

Għandhom riħa l-fjuri tiegħek? Le, jien l-insetti nigbidhom bil-kulur mhux bil-fwieħa.

Il-bieraħ rajt peprina vjola. Dik bħalek? Le, dik speċi oħra ta' peprin - kugina tiegħi jisimha **xaħxieħa**.

Hemm fuq hemm ritratt ta' xaħxieħa.

Għandek problemi? Il-bexx, ruħi. Il-bexx jeqridna.

Nismagħha mingħand ħafna pjanti din :(Ħa nħallik. Ċaw u nawguralek ħafna żerriegħa. Grazzi, ħi. Awguri ilek ukoll.

Avon Tanti

Fjuri tar-Rebbiegħa

Halib it-Tajr Kbira
Large Star of Bethlehem

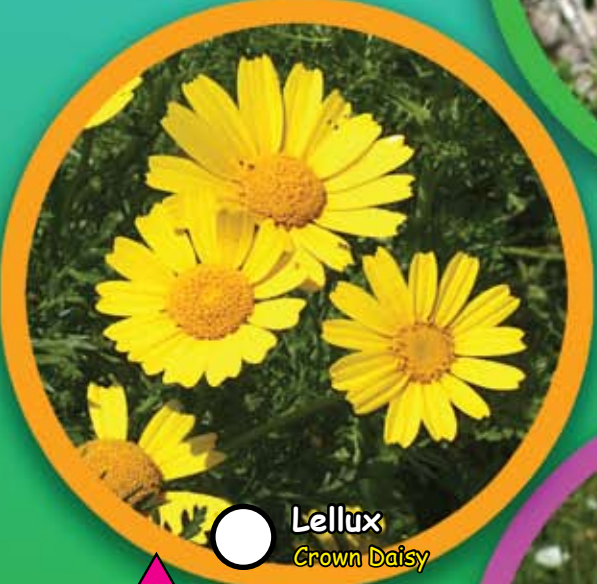
Habitat: Art mitluqa

Orkida Piramidali
Pyramidal Orchid

Habitat: Xaghri

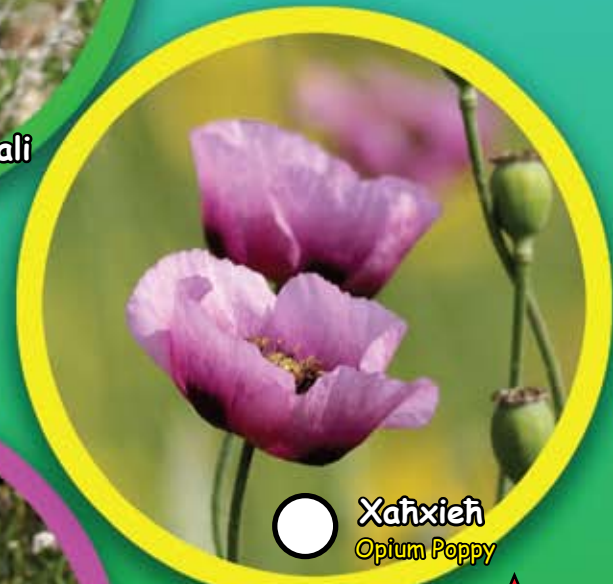
Ir-rebbiegħa spiss norbtuha mal-fjuri, u mhux għalxejn. Veru li kull stagun għandu l-fjuri tiegħu imma lir-rebbiegħa ñadd ma jirbħilha! Mijiet ta' pjanti jwarrdu f'dan l-istagun. Dawn huma biss sebgha minnhom li tistgħu taraw daż-żmien.

Lellux
Crown Daisy

Habitati: Art mitluqa, terrapien, għub tat-toroq

Habitati: Art mitluqa, għub tat-toroq

Xaħxieh
Opium Poppy

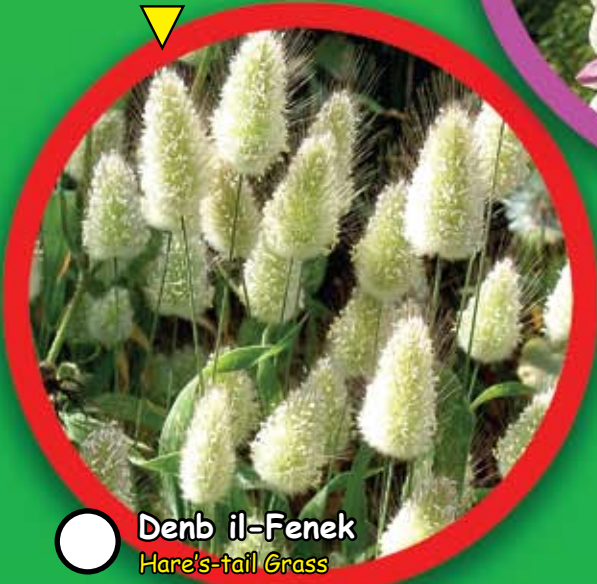
Habitati: Art mitluqa, raba' mhux maħdum

Habitati: Għub tat-toroq, hitan tas-sejjieh

Perlina Bajda
Bellardia

Habitat: Steppa

Denb il-Fenek
Hare's-tail Grass

Papoċċi Flamra
Greater Snapdragon

Jekk tkunu sejrin passiggata fil-kampanja, ħudu *Il-Fluttafa* magħkom u fittxu dawn il-fjuri. Kull waħda minnhom li taraw, immarkaw iċ-ċirku ħdejn isimha. Tgħid jirnexxielkom issibuhom kollha?

Leblieba bindweed

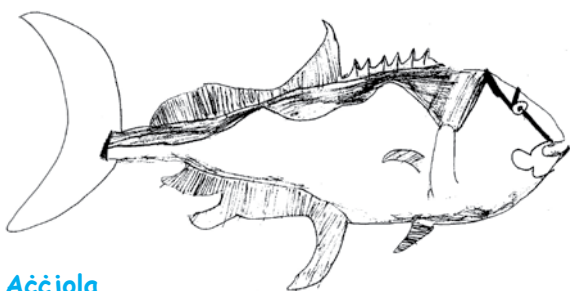
Ibagħtulna tpingijiet u ritratti li tieħdu tan-natura (mhux pets jew pjanti kkultivati) ħa ngibuhom f'dil-pagna. Basta jkunu veru tagħkom. Ibagħtuhom bl-imejl jew bil-posta*.

imejl il-huttafa@birdlifemalta.org
indirizz BirdLife Malta
 57/28 Triq Abate Rigord
 Ta' Xbiex XBX 1120

*Materjal li tibagħtu bil-posta ma nkunux nistgħu nibagħtuh lura.

Biex tieħu ritratt sabiħ tan-natura mhux bilfors trid hafna kuluri. Dar-ritratt ta' roqgħa fjuri nixfin tal-għansar xorta huwa interessanti għax il-forom tal-fjuri, weqfin u çari, jagħmlu kuntrast sabiħ mal-art skura u çatta.

Victor Falzon

Aççjola

Gerard-William Zammit (8)

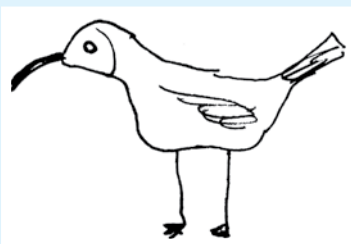

Għansar

Francesco Tanti (6)

Il-Misteru tal-Ġnien

Sur Editur,
 Qed niktiblek biex nitlobok jekk joghgbok tidentifikali għasfur li jidher li strah

il-lejl fil-ġnien tiegħi. Dan donnu raqad fl-art wara qasrija kbira minkejja li fil-ġnien għandi 2 sigriet kbar tal-laring. Ma kontx naf bih imma meta rsaqt lejn il-qasrija tgerrex u tar l-ewwel lejn sigra imbagħad għal fuq kannizzata, minfejn wara li rnexxieli narah sewwa tar mill-ġnien.

Deskrizzjoni. Twil xi 25-30cm, kulur griż skur hafna kważi iswed, munqaru isfar xi 5-6cm mibrum 'l isfel (naħseb xi wader). Wisa' tal-ġwienah mat-titjira xi 40cm. Grazzi

A. Ventura
 Hal Balzan

Għażiż 'A',

Grazzi tal-ittra tiegħek. Mid-deskrizzjoni u mit-tpiġġija li bghattilna, l-għasfur misterjuż li għadda l-lejl għandkom naħseb kien xi gallozz, probabbli **gallozz tax-xitwa** (water rail). Biss dan l-għasfur is-soltu munqaru jkun aħmar, mhux isfar. Imma peress li ktibilna fil-ħarifa, l-għasfur seta' kien ferħ (li munqaru jkun safrani) li faqqas dik is-sena u passa lejn Malta. L-imġiba wkoll hija tipika ta' gallozz, li jippreferi jistahba fl-irkejjen milli fis-siġar. Lanqas kieku għandkom foresta fil-ġnien, il-gallozz xorta jfittex l-art.

Nghidlek prosit mhux biss talli rajt dan l-għasfur, imma wkoll talli fi ftiit sekondi innutajt dawk l-affarijiet kollha u tajtna deskrizzjoni daqshekk tajba.

L-Editur

Grazzi lill-ħabib tagħna Joe Sultana għall-opinjoni siewja tiegħu.

Gallozz tax-Xitwa

Dan l-għasfur giddebl!

Għaliex?

Għax imnieħru twil!

Aron Tanti

Fbieb Falkuni!

Ftit ġimghat ilu – wara xi sena li applikajna – il-Falko akkwistajna fondi għal proġett mill-Unjoni Ewropea (*Youth in Action Programme*). Il-proġett semmejnieh APUS

(Appreciating, Protecting and Understanding Swifts) u se jinvolvi xogħol ta' ħarsien u apprezzament tar-rundun (common swift *Apus apus*) f'pajjiżna.

Il-proġett ħa jinkludi użu ta' *nest-boxes* u *nest-cams*, attivitajiet għalikom il-membri, għall-publiku u għall-iskejjel. Se nikkomunikaw mal-Kunsilli Lokali ta' fejn ibejtu r-rundun, u se jkollna wkoll kuntatti ma' fejn qed isiru proġetti simili madwar l-Ewropa.

Bis-saħħa tal-Proġett APUS irridu nżidu l-għarfien dwar dawn l-għasafar meraviljużi u nfiehm u l-importanza li niproteġuhom; fl-istess ħin niskopru iżjed dwar il-popolazzjoni tagħhom f'Malta.

Flimkien mal-leaders tal-Falko, ma' Hannah Chisholm (mit-taqsim tal-edukazzjoni tal-BirdLife) u mat-taqsimiet kollha tal-BirdLife, jiena se nkun qed nikkordina dan il-proġett sa Ġunju 2015.

Nispera li qegħdin tgawdu dan iż-żmien tar-rebbeġha, u nixtiqilkom l-aħjar għall-eżamijiet.

Tim

Tim Micallef
Leader Falko

Attività

Lejla mal-Garni Il-Ġimgha 23 Mejju 2014

Il-Garnija hija waħda mit-tajr tal-baħar li jbejjet fl-irdumijiet Maltin. Tajra misterjuża li ma tantx narawha imma meta fid-dlam jidhlu lejn il-bejta tagħhom qalb l-irdumijiet, dawn l-għasafar jgħajtu lil xulxin u johlqu atmosfera li ssaħrek. Ha nżuru l-ewwel iċ-ċentru l-ġdid tal-Park tal-Majjistral, imbagħad wara li tinzel ix-xemx immorru nissemmgħu dan l-għajet mhux tas-soltu. Forsi nagħmlu barbikju wkoll.

Niltaqgħu 6.30pm. Post Quddiem l-Apple's Eye Restaurant (faċċata tal-bus stop) Golden Bay. **Nispiċċaw** xi 10pm (norganizzaw trasport lura) **Età** Falko 13+

Kučċarda Hamra minn fuq...

Waww, din kienet it-tieni darba li l-kuċċarda hamra qatt deheret f'Malta.

Mela mhux bhalek għax xbajt narak!

... minn wara ...

F'Ġunju se jkollna l-ewwel attività tal-Proġett APUS. Biex issiru tafu iktar, żuru spiss il-paġna tal-Falko fuq Facebook jew ċemplulna jew ibagħtulna imejl.

Ritratti ta' Tim Micallef

... u minn taht!

Is-Sibt 19 April 2014, waqt l-attività tagħna f'Kemmuna, rajna din il-ġmiel ta' **kuċċarda hamra** (long-legged buzzard), tajra rarissima f'Malta. Rajnieha fil-fatt tielqa minn Malta, b'xorti tajba bla ma nqatlet mill-kaċċaturi. Dakinhar rajna wkoll **qerd in-naħal** (European bee-eater), **bagħdan aħmar** (marsh harrier), **bulebbiet** (wryneck), **russett tas-siġar** (little bittern) u hafna għasafar tal-passa oħrajn. Osservajna wkoll kif isir ir-ringing tal-għasafar.

Sibna fuq Facebook (fittex Falko BirdLife Malta) Ittawilha spiss għal iżjed tagħrif fuq l-attivitàjiet.

Dejjem infurmana jekk tkun ġej harġa tal-Falko. Ċempel 99214143 / 99809190 jew ibgħat imejl lil falkoblml@gmail.com jew hallilna messaġġ fuq Facebook.

Elisabeth Conrad

L-Għar tal-Iburdan

Fejn qiegħed?

L-Għar tal-Iburdan jinsab hejtn ir-Rabat.

Din id-darba se nagħtu harsa lejn ambjent ftit differenti minn dawk li rajna f'harġiet riċenti. L-għerien huma postijiet mudlama, umdi u kultant inaċċessibli. Hafna nies ma tantx iqisuhom ambjenti attraenti, imma minkejja dan, l-importanza tagħhom għan-natura hija kbira. F'dis-sensiela diġà harsna lejn Għar Dalam, did-darba se nitkellmu fuq għar hafna inqas magħruf, imma xorta waħda huwa sit Natura 2000. Qed ngħidu għall-Għar tal-Iburdan.

li x'aktarx dan l-għar ifforma hekk kif dan l-ilma ftit aċiduż beda jiffiltra minn ġol-blat b'rata mghaġġla. Ma tantx insibu stalaktiti u stalagmiti minhabba li huwa għar ftit jew wisq 'zaghżuġh'. Infakkru però li dan l-għar tbiddel hafna mill-bniedem. Instabu fih fdalijiet Rumani, u nafu li n-nies kienu haffru u kabbru wħud mill-passaġġi tiegħu.

Bis-saħħa tal-aċċu

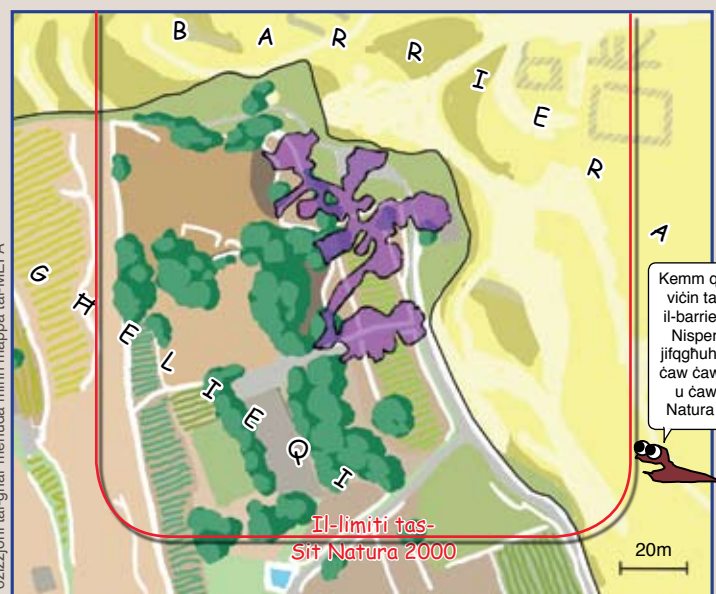
L-Għar tal-Iburdan jinstab fl-inħawi tar-Rabat u huwa fost l-għerien pjuttost fondi li nsibu fil-Gżejjer Maltin, mifrux fuq għoli ta' żewġ sulari. X'aktarx li dan ifforma meta l-aċċu fil-ilma tax-xita ħall xi kimiċi fil-blat Malti. Il-forom u l-karatteristiċi tal-passaġġi tal-għerien, li jvarjaw fl-għoli u fil-wisa', jindikaw

Għar il-friefet

L-għar huwa ta' importanza partikolari għall-friefet il-lejl, speċjalment in-**naghli** (lesser horseshoe bat), li tiegħu nsibu popolazzjoni pjuttost kbira, u l-**vesperin tal-Magreb** (Maghrebian bat). L-Għar tal-Iburdan għandu medda kbira

Din il-barriera qiegħda hejtn l-Għar tal-Iburdan. L-istorbju mill-magni, it-theżżiż tal-art, it-trabijiet, il-preżenza u l-attività tal-bniedem, u l-qtuġ tal-blat huma kollha perikli u theddid għall-friefet il-lejl u l-ambjent naturali tagħhom.

Kemm qiegħda viċin tal-għar il-barriera hej!
Nispera ma jittqgħuhx għax ċaw ċaw friefet u ċaw ċaw Natura 2000.

Mappa tal-inħawi tal-Għar tal-Iburdan. Is-Sit jinkludi 50 metru art mad-dawra tal-għar. Il-vjola juri l-medda tal-għar.

Natura 2000 hija sensiela ta' postijiet madwar l-Ewropa fejn in-natura hija protetta. Hemm iktar minn 27,000 sit Natura 2000 u flimkien jiksu kwazi 20% tal-Ewropa.

U f'Malta ghandna 39 minnhom.

Prosit!

ta' ambjent mudlam li huwa ideali ghal dawn l-ispeċi li t-tnejn meqjusin ta' prijorità Ewropea. In-nagħli jikber sa 5cm (medda tal-ġwienah sa 25cm), mentri l-vesperin huwa fost l-ikbar friefet il-lejl ta' Malta, b'daqs sa 7.5cm (medda tal-ġwienah sa 40cm). Minn żmien għal żmien insibu wkoll f'dan l-għar il-**buwidnejn** (grey long-eared bat). Dawn il-friefet il-lejl jużaw l-għar kemm għar-raqda tax-xitwa (*hibernation*) kif ukoll għall-irqad normali matul is-sena kollha.

Anke l-madwar

Irridu niftakru, però, li l-friefet il-lejl mhux l-għerien fejn jorqdu biss jeħtieġu. L-art agrikola fil-inħawi madwar l-għar għandhom bżonnha wkoll għax fiha joħorġu jfittxu l-ikel filgħaxija (nemus, baħrijiet, eċċ). Għalhekk importanti li meta niproteġu n-natura ma nħarsux biss l-irqajja' żgħar ta' ambjenti naturali, imma nqisu wkoll il-bżonnijiet kollha tal-annimali. Jekk per eżempju jkun hemm problemi ta' niġġis minn ċertu bexx f'dik l-art agrikola, dan se jkollu effett anke fuq il-friefet il-lejl ġo l-għar.

L-għerien huma ambjenti sensitivi immens. L-Għar tal-Iburdan diġà saritlu ħsara minħabba l-attività u l-preżenza tal-barrieri li hemm fil-madwar. L-għerien ta' Malta huma ambjenti rari, speċjali u mhedda, u għalhekk iridu jitharsu b'iktar reqqa.

Grazzi lil John J Borg għall-għajjuna tiegħu dwar l-inħawi tal-għar.

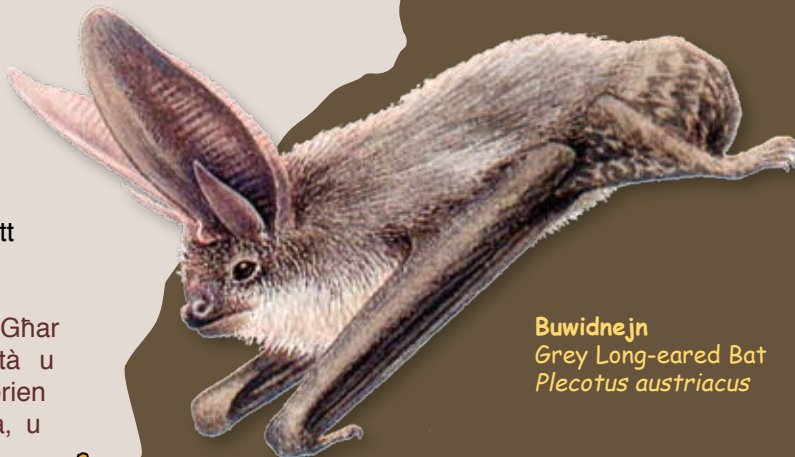
Nagħli
Lesser Horseshoe Bat
Rhinolophus hipposideros

Vesperin tal-Magreb
Maghrebian Bat
Myotis punicus

Buwidnejn
Grey Long-eared Bat
Plecotus austriacus

X'widnejn għandek, man!

aħna nġhinuk tfaddal

Faddal permezz tal-BOV Young Savers Account u gawdi minn rati vantaġġjużi ta' imġhax fuq il-flus li ġġemma'. Tinghata karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont tiegħek. Genituri, nanniet, tuturi jew rappreżentanti legali jistgħu jifthu dan il-kont biex iġemmghu għal tfal żgħar.

Impenn lejn is-suċċess tiegħek.

**BOV YOUNG SAVERS
ACCOUNT**

2131 2020 | bov.com

Mahruġ mill-Bank of Valletta p.l.c. 58, Triq Żakkarja, Valletta VLT 1130 - Malta

BOV
Bank of Valletta